

"שלמים מעיון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלו' בן עיון פלמן זצוק"ל
פרשיות נצבים וילך האזינו

ושבת עד ה' אלוקיך

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו'. ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוהך היום וגו'. ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך, ושב וקבעך מכל העמים אשר הפיץ ה' אלוקיך שמה". (פרק ל' פסוק א'-ג').

עשה, אלא עיקר המצווה הוא הוידוי, לכאורה יש לעיין בזה דהנה לגבי יום כיפור כותב הרמב"ם (הלכות תשובה, פרק ב' הלכה ז') "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכפורים וכו'". ומבואר בלשון הרמב"ם שביום כיפור יש מצווה לעשות תשובה. ומשמעות הלשון היא שהתשובה ביום כיפור היא לא רק היכי תימצא כדי להתוודות, אלא יש חובה מיוחדת לעשות תשובה, וזהו הלשון ברמב"ם שהוא "זמן תשובה לכל" וכן "חייבים הכל לעשות תשובה", שמדוקדק בזה שיש חובה חיובית לעשות תשובה ביום כיפור מלבד ענין הוידוי. ולכאורה אם התשובה אינה מצוות עשה, מהי החובה המיוחדת שיש ביום כיפור לעשות תשובה.

אבל באמת ב"שערי תשובה" (שער ב' אות י"ד) כותב שיום כיפורים שונה משאר השנה ובו נאמר ציווי מיוחד לעשות תשובה, וכתב "ומצוות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו, על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו". ולפי זה מיושבים דברי הרמב"ם, שבאמת בכל השנה המצווה היא רק להתוודות ואין מצווה מסוימת על התשובה, אבל ביום כיפור נאמרה מצווה מיוחדת ליום הזה על התשובה. ולכן כותב הרמב"ם על היום הזה "חייבים הכל לעשות תשובה", שנאמרה ביום הזה חובה מחודשת שאינה קיימת כל השנה והיא עשיית התשובה.

הוידוי שנהגו בו כל ישראל

הנה לגבי נוסח הוידוי ביום כיפור, כותב הרמב"ם (פרק ב' הלכה ח') "הוידוי שנהגו בו כל ישראל, אבל אנחנו חטאנו, והוא עיקר הוידוי". ולכאורה קשה הרי בתחילת הלכות תשובה כותב הרמב"ם את נוסח הוידוי, ושם מוזכר בו ב' ענינים, חרטה על העבר וקבלה על העתיד, ומשמעות הדברים היא שהמהות של הוידוי היא שני הדברים הללו חרטה וקבלה לעתיד, ובלא זה אין משמעות לווידוי. ומעתה קשה מדוע לגבי יום כיפור הרמב"ם לא מזכיר שצריך לומר בנוסח הוידוי גם קבלה לעתיד, והרמב"ם כותב שנוסח הוידוי הוא רק "אבל אנחנו חטאנו", ולא הזכיר כלל שחייבים גם לומר קבלה על העתיד, וצ"ע.

*

וידוי דברים

והנה מדיני הוידוי הוא להתוודות וידוי דברים, שכדי לקיים מצוות וידוי לא מספיק במה שבלב האדם מתוודה על חטאיו, אלא ההלכה היא שהוידוי חייב להיות וידוי דברים, ובלא זה אינו נחשב וידוי. ודבר זה מודגש כמה פעמים ברמב"ם בתחילת הלכות תשובה (פרק א' הלכה א') כתב "כל מצוות שבתורה וכו' אם עבר אדם על אחת מהן וכו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות וכו' וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה כיצד מתוודין אומר וכו'. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן, אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתוודו וידוי דברים וכו'". וכן בהמשך בפרק ב' (הלכה ב') כתב, "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד וכו', וכן יתנחם על שעבר וכו'. וצריך להתוודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בלבו".

מבואר ברמב"ם שהוידוי חייב להיות וידוי דברים. ועוד מבואר שהוידוי הוא מעכב בכפרה, שהחטא אינו מכפר עד שיתוודה על חטאו, ואפילו

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ז' הלכה ה'), "כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה בסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלוקיך ושב ה' אלוקיך וגו'". הרמב"ם מפרש את הפסוק "ושבת עד ה' אלוקיך", שבעיקרו נאמרה בזה הבטחה שישראל בסוף גלותם יעשו תשובה, ומתוך התשובה יגאלו. והיינו שעיקר הפסוק לא בא לומר את עצם הדבר שיש מצוות עשה לעשות תשובה, אלא בא לומר רק את ענין הגאולה שבכח התשובה תבוא הגאולה.

אבל הרמב"ן חולק וסובר שנאמר בפסוק הזה מצוות עשה לעשות תשובה, ומפרש שעיקר הפסוק הוא על מצוות התשובה, אלא שהפסוק נאמר בלשון עתידי לרמז ולהבטיח שבאמת לעתיד לבוא עתיד הדבר להיות כן שיעשו תשובה ויגאלו. והרמב"ן כתב את דבריו על הפסוק (פסוק י"א) "כי המצווה הזאת אשר אנכי מצוהך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא", ומפרש שזה מדובר על מצוות התשובה, וכתב "אבל המצווה הזאת על התשובה הנזכרת, כי והשבות אל לבבך (בפסוק א') ושבת עד ה' אלוקיך (בפסוק ב') מצווה שיצווה אותנו לעשות כן, ונאמרה בלשון הבינוני לרמזו בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן וכו'". והרמב"ם חולק ולא הזכיר את המצווה לעשות תשובה, וסובר בפסוק "ושבת" נאמרה רק הבטחה שכך יהיה לעתיד לבוא.

ולדעת הרמב"ם התשובה בעצמה אינה מצוות עשה, ומה שהחוטא צריך לעשות תשובה הוא דבר מוכרח מצד עצמו, שכיון שחטא ועבר על רצון קונו חייב לתקן את המעוות ולחזור בתשובה. אבל מצוות עשה מיוחדת על התשובה, סובר הרמב"ם שאין בזה מצוות עשה.

אבל סובר הרמב"ם (הלכות תשובה פרק א' הלכה א') אע"פ שהתשובה בעצמותה אינה מצוות עשה, אבל כשהחוטא שב בתשובה, יש עליו מצוות עשה להתוודות על החטא. ובלא תשובה לא שייך להתוודות, שכל ענין הוידוי הוא חרטה וקבלה לעתיד שלא ישוב לעשות את החטא הזה, וזה שייך רק כששב בתשובה על חטאותיו. וממילא במצוות הוידוי נכלל עשיית התשובה, אבל אין זה מצוות מצד עצמה. וכתב הרמב"ם, "כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני הקל ברוך הוא, שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו, זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה".

כיצד מתוודין

ומהו וידוי ואין מתוודין, כתב הרמב"ם (שם) "כיצד מתוודין, אומר - אנה השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כן וכך, והרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתוודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח".

מבואר ברמב"ם שתחילת הוידוי היא הכרת החטא, וזהו מה שאומר "חטאתי עויתי פשעתי". ולאחר הכרת החטא נאמר בוידוי ב' ענינים, א' - חרטה לשעבר ולזה אומר "והרי נחמתי ובושתי במעשי". ב' - קבלה לעתיד, ולזה אומר "ולעולם איני חוזר לדבר זה". רואים בזה שעיקר הוידוי הוא חרטה לשעבר וקבלה לעתיד, וזה המצווה להתוודות ולהזכיר בפה את ענין החרטה והקבלה לעתיד.

מצוות תשובה ביום כיפור

והנה בעיקר דברי הרמב"ם שסובר שהתשובה בעצמותה אינה מצוות

צדיק ושם רשע תלוי בעיקר על מצב האדם בעצמו, שאם עתה הוא שב בתשובה והולך בדרכי ה' מיד חל עליו שם צדיק, ואם ח"ו להפך, אז חל עליו שם רשע. אבל הכפרה על החטאים הוא דבר אחר, ואפילו אדם צדיק ששב מחטאיו ועתה הוא צדיק ומרוצה בעיני קונו, בכל זאת צריך כפרה על החטאים הקודמים ולזה התחדש דין וידי שהוא מכפר. וממילא כל זמן שלא התוודה אפילו שעדיין לא התכפרו לו החטאים, מכל מקום יכול לחול עליו שם צדיק מאחר שהוא שב בתשובה מהמעשים הללו ועתה הוא מרוצה בעיני קונו. והכפרה היא דבר נפרד ממהות האדם, שגם אם עדיין לא היתה כפרה בכל זאת האדם בעצמו במהותו יכול להיות צדיק גמור.

וראיה לזה דהנה ברמב"ם בהלכות תשובה (פרק א' הלכה ד') מביא את דברי הגמרא ביומא שישינס עבירות שהתשובה אינה מכפרת, אלא תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, וכתב "אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכיפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן, ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן, כיצד וכו', עבר על מצוות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין, ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר וכו'". ולכאורה האם עד יום כיפור אדם זה מוגדר כרשע, ורק כשיבוא יום כיפורים יתכפר לו ויהפך להיות צדיק, הרי הסברא היא שבוודאי מיד כשעשה תשובה הוא נהפך לצדיק, אלא שהכפרה השלמה תהא ביום כיפור שבכח סגולת היום שעצמו של יום מכפר יתכפר לו העוון. רואים מזה את אותו יסוד ששם צדיק ורשע אינו תלוי בכפרת העוונות אלא רק בתשובה, והכפרה היא ענין אחר.

וז"ל המנחת חינוך, "ונראה דלא קשה אם נאמר דאינו מתכפר בלא וידי דברים מהא דאמרינן בקידושין אפילו רשע גמור אמרינן שמא הרהר תשובה בלבו והוי צדיק כמו שהקשינו לעיל, דבאמת צדיק ורשע אינו תלוי בכפרה כלל, דהא יש עבירות חמורות דאין מתכפר בתשובה כמבואר לקמן, ומ"מ כיון שמתחרט ושב הוי צדיק, הכא נמי נהי דאין לו כפרה בתשובה בלב, מ"מ הוי צדיק כיון שמתחרט לפני קונו יתברך, ואינו תלוי בכפרה כלל, כן נראה פשוט".

שעשה תשובה והביא קרבן, בכל זאת בכדי שיתכפר החטא חייב להתוודות וידי דברים, שהיודי הוא המכפר.

שמא הרהר תשובה בלבו

ובמנחת חינוך (מצווה ש"ד אות א') הקשה מהגמרא בקידושין (דף מ"ט ב') לגבי קידושין שהמקדש את האשה ואמר הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור, מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו". מבואר בזה שאדם שמקדש אשה ואומר שהקידושין יחולו רק בתנאי שהוא צדיק, ובאמת אותו אדם הוא רשע גמור, הרי ההלכה היא שאנו חוששים שחלו כאן קידושין, משום שאנו חוששים שמא בשעת הקידושין הרהר תשובה בדעתו, וממילא יוצא שבאמת באותה שעה הוא היה צדיק. ולשון הגמרא הוא "שמא הרהר תשובה בדעתו", והיינו שאפילו שלא שמענו ממנו שום מילה של חרטה ועזיבת החטא, בכל זאת הרהור התשובה בדעתו כבר מוציא אותו מידי רשע לידי צדיק.

וקשה לפי דברי הרמב"ם שהמכפר הוא וידי דברים, וכל זמן שאין וידי דברים אין החטא מתכפר, אם כן תמוה מאוד איך יכול להיות שעל ידי הרהור תשובה אדם נהפך מידי רשע לצדיק, הרי הרהור תשובה לבד אינו מכפר על החטא, שכדי שהחטא יתכפר חייבים להתוודות וידי דברים, וממילא כל זמן שאין כאן וידי דברים עדיין החטאים קיימים ואדם זה מוגדר בגדר אדם רשע. וקשה מדוע הגמרא אומרת שהרהור תשובה לבד בלא שום וידי דברים, כבר מועיל להפוך את האדם מידי רשע לצדיק.

צדיק ומרוצה בעיני קונו

ומיישב במנחת חינוך שכדי לקבוע על האדם שם צדיק או שם רשע אין זה תלוי בוודאי כלל, אלא אדם ששב בתשובה שלמה על חטאיו, באותו הרגע מיד חל עליו שם צדיק, שכבר אינו אותו אדם רשע וחוטא שהיה קודם. ובדין וידי התחדש שכדי שיתכפרו החטאים הקודמים צריך להתוודות וידי דברים, והיודי הוא מכפר, וגדר היודי הוא כגדר קרבנות וכעין ונשלמה פרים שפתינו, שהוא מכפר על החטאים. אבל ענין הכפרה על החטאים וענין צדיק ורשע הם שני ענינים נפרדים, שם

* * *

פרשת האזינו

בדיני ברכת התורה בלומד בהרהור

"כי שם ה' אקרא חבו גדל לאלוקינו". (פרק ל"ב פסוק ג')

בגמרא בברכות (דף כ"א א') לומדים מהפסוק הזה שיש חיוב לברך "ברכת התורה" לפני הלימוד, ואיתא בגמרא "מנין לברכת התורה לפני מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא חבו גדל לאלוקינו". ופרש"י, "כי שם ה' אקרא, כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמר, כי שם ה' אקרא בברכה, אתם חבו גדל לאלוקינו באמן, הכי מפרשי לה במסכת יומא".

ונחלקו הראשונים האם הדרשה הזו היא רק אסמכתא בעלמא, ובאמת ברכת התורה היא רק מדרבנן, ודין הברכה הוא ככל הברכות שהם מדרבנן שהכלל בזה הוא ספיקא דרבנן לקולא וכיוצא בזה. או שהדרשה הזו היא דרשה גמורה, וברכת התורה שונה מכל הברכות שהם רק מדרבנן, ונאמר בזה שהברכה הזו היא מן התורה, ודיני הברכה הוא כדין ברכה דאורייתא שבספק פוסקים בזה ספיקא דאורייתא לחומרא וכיוצא בזה. ובמשנה ברורה (סימן מ"ז סק"א) מביא, שהרבה ראשונים (הרמב"ן והחינוך והרשב"א) סוברים שהיא ברכה מן התורה.

המהרהר בדברי תורה

והנה בשו"ע (סימן מ"ז סעיף ד') כתב, "המהרהר בדברי תורה, אינו צריך לברך". שחיוב ברכת התורה נאמר דווקא על לימוד בפה, אבל על לימוד בהרהור אין חיוב ברכה. ועיקר הנידון אם מברך על הרהור בדברי תורה או לא, כתב המשנה ברורה מדברי הפוסקים שהוא נידון בדין הרהור האם הרהור כדיבור, שאם הרהור הוא כדיבור צריך לברך כמו שמברכים בכל לימוד תורה, אבל אם הרהור לאו כדיבור אין הרהור נחשב כלימוד תורה ועל כן אין צריך לברך. והשו"ע שפוסק שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, הוא משום שההלכה היא שהרהור לאו כדיבור ועל כן אינו צריך לברך על ההרהור.

ובביאור הגר"א הקשה, הרי בברכת התורה הברכה היא על מצוות תלמוד תורה, וכלפי מצוות תלמוד תורה בוודאי שגם יש מצווה על הרהור בדברי תורה, ובפסוק ביהושע (פרק א' פסוק ח') כתוב "לא ימוש ספר התורה הזה מפין, והגית בו יומם ולילה וגו'", והמשמעות של "והגית" הוא הרהור בתורה וכמו שפרש"י "והגית בו, והתבוננת בו, כל הגיון שבתורה בלב כמה דאת אמר והגית לבי לפניך, לכן יהגה אימה".

ומפורש בזה שהמצווה של תלמוד תורה כוללת גם את ההרהור בדברי תורה. ומעתה קשה אם יש קיום מצווה של תלמוד תורה על הרהור בתורה, חייב להיות שיצטרך לברך על ההרהור, שחיוב הברכה הוא על המצווה וכיון שכשמהרהר מקיים מצווה צריך להיות שיהא בה חיוב ברכה. ומה שייך בזה הנידון של הרהור אם הוא כדיבור או לא כדיבור, הרי אפילו אם הרהור הוא לאו כדיבור בכל אופן כאן בברכת התורה עיקר הברכה היא לא על הדיבור בתורה, אלא על המצווה וכיון שיש מצווה בהרהור צריך להיות שיהיה בזה חיוב ברכה. וז"ל, "אבל כל זה צריך עיון, דכאן מברך על המצווה, וכי ליכא מצווה בהרהור, הלא נאמר והגית בו ר"ל בלב כמו שכתוב והגית לבי וכו'".

ובביאור הגר"א הקשה עוד קושיות על ההלכה הזו, ובאמת הוא נוקט להלכה למעשה, שלא להרהר בדברי תורה לפני ברכת התורה. ובמשנה ברורה (סק"ז) הביא את דברי הגר"א שחולק על הרמ"א בהמשך הסעיף, וכתב "והגר"א בביאורו חולק על זה וכו', ואפילו בהרהור לבד מתמיר שלא להרהר כל זמן שלא בייך ברכת התורה".

לא מציינו ברכה על הרהור

ובמנחת חינוך (מצווה ת"ל סק"ה) מיישב שבאמת יש בהרהור קיום מצוות תלמוד תורה, אלא שבכל זאת לגבי ברכה לא מציינו ברכה על הרהור, שכדי לברך ברכה צריך שקיום המצווה יהא במעשה או כדיבור, אבל מצווה שכל קיומה הוא רק בהרהור אין בה ברכה. כמו שמציינו בביטול חמץ שכתבו הראשונים שלא מברכים על הביטול, כיון שעיקרו בלב, ולא מברכים על דבר שכל קיומו הוא בלב. וממילא הוא הדין לגבי מצוות תלמוד תורה, לא שייך ברכה כשקיום המצווה הוא רק בהרהור. וז"ל, "עיינ בשו"ע סעיף ג' המהרהר אין צריך לברך וכו', ומהרהר בדברי תורה אף אם נאמר דמצוות עשה של לימוד התורה הוא בהרהור גם כן דכתיב והגית בו וגו', מכל מקום לא מציינו ברכה על הרהור כמו ביטול חמץ בלב, עיינ בית יוסף סימן תל"ב".

חיוב ברכה במצוות תלמוד תורה

ולכאורה יש להבין את דברי המנחת חינוך, דהנה הסברא הזו שלא

מצינו ברכה על הרהור שייכת דווקא אם ברכת התורה הוא מדרבנן, דבזה יש לומר שרבנן תיקנו ברכה דווקא על מצווה שקיומה הוא במעשה או בדיבור, ולא תיקנו ברכה על מצווה שקיומה הוא בהרהור. אבל אם ברכת התורה הוא מדאורייתא, אם כן בדאורייתא לא מצינו חילוקים בין דיבור להרהור, אלא בתורה נאמר שצריך לברך ברכה על מצוות תלמוד תורה, וכל לימוד שהוא מוגדר כמצוות תלמוד תורה מתחייבים לברך עליו ברכת התורה. משום שגדר הברכה מן התורה הוא על החפצא של המצווה, והברכה היא לא על מעשה או דיבור מסויים, אלא על החפצא של המצווה, וממילא כל אופן שאדם מקיים את המצווה צריך להיות שיתחייב לברך.

ומעתה קשה מדוע המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, הלא כיון שיש מצוות תלמוד תורה בלימוד תורה בהרהור, אם כן נחשב הדבר שגם בהרהור יש כאן מציאות של חפצא דמצווה, והמצווה הזו מחייבת בברכה. ולא שייך לומר על זה שלא מצינו ברכה על הרהור, אלא בעיקר הדבר צריך לראות מה התורה אומרת, ואם התורה אומרת שיש חיוב ברכה על מצוות תלמוד תורה, אם כן כיון שגם בהרהור יש קיום מצוות תלמוד תורה מוכרח להיות שיתחייב לברך על כך ברכת התורה. והסברות של מצינו ולא מצינו, שייך דווקא כשחיוב הברכה הוא מדרבנן, שאז שייך לומר שלא מצינו ברכה בהרהור, וממילא מסתבר שגם במקום זה כשרבנן תיקנו ברכה לא תיקנו את הברכה על ההרהור. אבל כשהברכה היא מדאורייתא, עיקר הבירור הוא מה כתוב בתורה מהו גדר חיוב הברכה, ומה שלא מצינו ברכה על הרהור אינו מעלה ומוריד כאן כלל, שחיוב הברכה שהתורה חייבה כאן הוא לא לפי גדרי מצינו ולא מצינו, אלא כפי הגדרים שנאמרו כאן, וממילא אם נאמר חיוב ברכה על מצוות תלמוד תורה, ובהרהור גם יש מצווה, מוכרח להיות שגם בזה יש חיוב לברך.

בביטול חמץ אין ברכה גם כשמבטל בפה

והנה אם ברכת התורה היא מדרבנן, דברי המנחת חינוך מובנים שרבנן לא תיקנו ברכת התורה על הרהור, שלא תיקנו ברכה על דברים שבלב, ורק כשלומד בפיו תיקנו ברכה.

אמנם לכאורה יש להקשות גם בזה, שהרי המנחת חינוך מדמה את לימוד תורה לביטול חמץ, שכשם שבביטול חמץ לא תיקנו ברכה כיון שהביטול נעשה בלב ולא תיקנו ברכה על דברים שבלב, הוא הדין בדברי תורה כשלומד בהרהור, כיון שזה דברים שבלב לא תיקנו על זה ברכה. ולכאורה תמוה הרי בביטול חמץ לא תיקנו ברכה גם בשעה שמבטל את החמץ בדיבור, והטעם הוא משום שלא תיקנו ברכה על מצווה שאפשר לקיימה בלב, שברכה שייכת רק במצווה שכל קיומה מתקיים במעשה או בדיבור, אבל מצווה שיש אפשרות לקיימה גם בלב, לא תיקנו בה כלל. ומעתה אם בלימוד תורה לא תיקנו ברכה על הרהור כיון שקיום המצווה נעשה רק בלב, אם כן היה צריך להיות שגם בשעה שמוציא את דברי התורה בפיו, שלא יתקנו בה ברכה. שכיון שקיום המצווה מתקיים גם בלב, ממילא על כזאת מצווה לא תיקנו חז"ל ברכה. ועד כמה שהמנחת חינוך מדמה את ברכת התורה לביטול חמץ שגדרי הברכה בלימוד תורה הוא כגדרי הברכה בביטול חמץ, אם כן היה צריך להיות שהדמיון בין שניהם יהיה עד הסוף, וכשם שבביטול חמץ כיון שאפשר לקיימו בלב לא תיקנו בו ברכה גם כשאומר את נוסח הביטול בפיו, כך בלימוד תורה שלא יתקנו ברכה גם כשמוציא את דברי התורה בפה מאחר שהמצווה מתקיימת גם על ידי הרהור בלב.

בלימוד תורה עיקר המצווה בדיבור

ונראה דהקושיא הזו יש ליישב, ויש לחלק בין תלמוד תורה לביטול חמץ, ואע"פ שיסוד שניהם אחד הוא שלא תיקנו ברכה על מצווה ומעשה שמקיימים אותה בהרהור ובלב, ולכן לא מברכים על ביטול חמץ, ולא מברכים על הרהור בדברי תורה, מכל מקום כשמקיים את המצווה על ידי דיבור חלוקים הדברים ובביטול חמץ לא מברכים ובתלמוד תורה מברכים. ויסוד הדבר הוא, שבביטול חמץ כאשר מבטל את החמץ על ידי דיבור ולא מסתפק בהרהור לבד, הרי כלפי עצם חלות הביטול חל כאן אותו חלות שהיה חל אילו היה מבטל רק בלב, והדיבור בפה אינו מוסיף כלפי עצם החלות הביטול שום תוספת כח. אלא ענין הביטול וחלותו אחד הוא בין אם מבטל בלב ובין אם מבטל בפה, ובשניהם חל אותו דין בלא שום תוספת לאחד כלפי השני. וממילא לכן לגבי דין ברכה אנו אומרים שכיון שעיקר הביטול מתקיים בלב, ולא תיקנו ברכה על דברים שבלב, על כן גם כאשר מוציא את הביטול בפה לא תיקנו ברכה, שלא תיקנו ברכה על מעשה שבעיקרו מתקיים בלב, שמאחר שהמעשה בעצמותו מתקיים בלב ממילא מה שאדם זה החליט

לעשות את המעשה בדיבור בפה אינו מוסיף מעלה בעצם המעשה כדי שיתקנו על זה ברכה חדשה. אלא נשאר הדין שבביטול חמץ כיון שמתקיים בלב, לא תיקנו ברכה על דברים שבלב, וגם כשעושה את הביטול בפה מאחר שבעיקרו הוא עושה מעשה שמתקיים בלב, ממילא גם על זה חל הכלל שחכמים לא תיקנו ברכה על מעשה שעיקרו מתקיים בלב.

אבל בלימוד תורה יש הבדל בעצם החפצא של המצווה בין אם מקיימה בלב או בפה, שעיקר מצוות תלמוד תורה נאמרה דווקא כשלומד בפה כמו שכתוב בפסוק "ודברת בם" שהמצווה היא ללמוד מתוך דיבור, אלא שנאמר בפסוק שגם על הרהור בדברי תורה יש בזה קיום מצוות לימוד תורה, אבל עיקר המצווה הוא דווקא בדיבור. ובעצם מהות המצווה לימוד בפה מוגדר כעיקר מצוות תלמוד תורה, ומה שאין כן בלימוד בהרהור ובמחשבה שאפילו שיש בזה קיום מצוות תלמוד תורה בכל זאת אין זה עיקר המצווה. ובפסוק נאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך, והגית בו יומם ולילה", הפסוק מדגיש בתחילה את הלימוד בפה "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך", ואחרי שמצווה על לימוד בפה מוסיף שלא די בזה אלא צריך גם "והגית בו יומם ולילה" שגם הגיון הלב והמחשבה היא בתורה. וראים מכל זה שאפילו שיש מצווה בהרהור בדברי תורה, בכל זאת בלימוד בפה מוגדר כעיקר המצווה.

ומעתה מובן מאוד שלגבי ברכת התורה יש לחלק ולומר, שאדם שלומד רק בהרהור לא תיקנו בו ברכה, שרבנן לא מתקנים ברכה על מצווה שמקיימה בהרהור ובלב בלבד. אבל כאשר לומד בפה שזהו עיקר מצוות תלמוד תורה, רבנן תיקנו שבמצווה כזו צריך לברך ברכת התורה. שתלמוד תורה אינו מוגדר כמצווה שעיקרה מתקיימת בלב, אלא להפך עיקר המצווה הוא דווקא בדיבור בפה, אלא נאמר בפסוק שגם בהרהור יש קיום מצווה. וממילא מה שגם בהרהור אפשר לקיים את המצווה אינו מגרע את עיקר המצווה להחשיבו כדבר שבלב שלא יתקנו בו ברכה, אלא בעיקר המצווה שהוא בפה תיקנו בו ברכה, ורק כשמקיים את המצווה בלב בלבד על ידי הרהור בדברי תורה, לא תיקנו בו ברכה.

כי שם ה' אקרא

אולם כל הדברים הללו הם דווקא אם ברכת התורה היא מדרבנן, אבל לדעת הראשונים שברכת התורה היא מן התורה עדיין קשה בדברי המנחת חינוך שכותב שלא מברכים על הרהור בדברי תורה כיון שלא מצינו ברכה על דברים שבלב, וכשם שבביטול חמץ לא מברכים על הביטול כיון שזהו דברים שבלב. וקשה דסברא זו שייכת דווקא אם ברכת התורה היא מדרבנן, ששייך לומר שרבנן לא מתקנים ברכה על דברים שבלב. אבל אם ברכת התורה היא מן התורה, והתורה אומרת שצריך לברך על תלמוד תורה, אם כן כל לימוד שיש בזה קיום מצוות תלמוד תורה צריך לברך, וכיון שהרהור בדברי תורה מוגדר כמצוות תלמוד תורה צריך להיות שיתחייב לברך ברכת התורה, שלמעשה יש כאן מעשה מצווה שמחייב ברכה. ומה שייך לומר בזה שאין ברכה על דברים שבלב, הרי לא הדיבור מחייב את הברכה אלא המצווה מחייבת ברכה, וכיון שלמעשה יש כאן קיום מצווה צריך להיות שיתחייב לברך.

ונראה לומר דבאמת הסברא הזו אמיתית שאם בתורה כתוב חיוב ברכה על מצווה, אין לחלק בזה בין אם קיום המצווה הוא בדיבור או בלב, אלא בכל צורה שהמצווה מתקיימת חל חיוב צריך ברכה. אבל בברכת התורה י"ל שבתורה בעצמה נאמר שהחיוב הוא דווקא על לימוד בפה ולא על לימוד בהרהור ובלב, דהנה הפסוק שממנו אנו לומדים חיוב ברכת התורה הוא הפסוק "כי שם ה' אקרא הו גודל לאלוקינו", והגמרא מפרשת שהפשט "כי שם ה' אקרא" הוא לימוד תורה, שהתורה היא שמותיו של הקב"ה ומשה רבנו אומר לכלל ישראל שבשעה שאני אקרא בשם ה', דהיינו שאלמד אתכם תורה, הרי "הו גודל לאלוקינו" אני אברך ואתם תענו אחרי אמן. ונאמר בזה שיש חיוב ברכת התורה על לימוד התורה. ולשון הפסוק הוא "כי שם ה' אקרא", והמשמעות של "אקרא" הוא קריאה בפה, שלא שייך לומר לשון קריאה על ההרהור. וממילא נאמר בפסוק מפורש שכל חיוב ברכת התורה הוא דווקא על "אקרא" שהוא דיבור פה, ואע"פ שקיום מצוות תלמוד תורה מקיים גם בהרהור, בכל זאת כלפי הברכה נאמר בפסוק שקיום הברכה התחדש רק על לימוד שהוא בבחינת "אקרא", שהוא על ידי דיבור בפה, ולא על לימוד בהרהור.

וביאור החילוק בין לימוד תורה על ידי דיבור בפה לבין לימוד תורה בהרהור, שמחמת זה התורה מחלקת ואומרת שחיוב הברכה חל רק על לימוד שהוא בדיבור פה, י"ל שהוא כמו שנתבאר שאע"פ שיש קיום מצוות תלמוד תורה בלימוד תורה בהרהור, מכל מקום עיקר מצוות

המצווה, אלא עיקר המצווה נחשב דווקא בלימוד בפה. ומעתה מובן מאוד שכאשר נאמר בתורה חיוב ברכת התורה, התורה אומרת שחיוב הברכה חל דווקא על לימוד שהוא עיקר המצווה שהוא לימוד כדיבור פה, ולא על לימוד שהוא בהרהור שאינו עיקר המצווה.

ויעל בסערה השמים

ויסודות האמונה הללו הם שלשת הפרשיות של קריאת שמע, ובכל בוקר וערב הם המזון של כל איש כדי שיוכל להמשיך את היום, ובראש השנה הם הם עיקר עבודת היום, וביום הרת עולם הציווי הוא לחזק ולהתחזק בכל יסודות האמונה.

בשיחה הזו נפתחו לפנינו אוצרות חיים, המחשבה על ראש השנה התהפכה מהקצה אל הקצה, יום של חיזוק באמונה, בהשגחה ובתורה מן השמים. ההרגשה היתה שעומדים עתה לפנינו שני ימים, שבהם עתידים לנו לעלות לרום מעלה ביסודות האמונה. ימים שסגולתם לעלות ולרומם אותנו באמונה, אוצרות שמים פתוחים וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול – כל הרוצה ליטול חלק במלכות ה' ב"תמליכוני עליכם", הפתח פתוח לפניו. המסילה עולה אל בית ה', הדרך סלולה, רק תתחיל לחשוב בעקרי האמונה, ותראה איך אתה מתרומם ומתרום, עד בלי די.

ההכנה לראש השנה התחילה להתמקד בחיזוק עקרי האמונה, וימי אלול שהם כל כך מסוגלים לזרוע ולקצור פירות רוחניים, הצליחו מעל ומעבר. עד שככל שחלפו הימים המתנו מתי כבר יבוא היום הגדול הזה שבו נזכה ל"מלכויות, זכרונות ושופרות", מתי יבוא לידי ואקיימנו.

המשגיח עומד לו למעלה ומשמיע את קול ה' מדברי הרמב"ן בסוף פרשת בא. "אין לאדם חלק בתורת משה רבנו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד. אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון". אומר ומדגיש את הנקודות שבהם צריך להתחזק, ראשית כל להאמין ש"כל דברינו ומקרינו כולם נסים", ושנית "אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו עונשו".

"לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, בפך ובלבך לעשותו", מבארים בעלי המיסר – כלשנו של המשגיח, שכדי להשיג אמונה והשגחה ושאר מעלות עליונות באמת מצד אחד זה בשמים ומעבר לים, אלו דרגות שמי יכול להגיע אליהם. אבל מצד שני "בפך ובלבך לעשותו", על ידי דיבור ומחשבה זוכים להגיע למעלות והשגות שהם בבחינת שמים ומעבר לים. מחשבות בעיקרי האמונה, מקרבות ומרוממות את האדם ששיג את המעלות העליונות, יתרומם באמונה ויקיים את מצוות "והשבות אל לבבך" כי "ה' הוא האלוקים, אין עוד מלבדו".

כמלאך העומד ממעל ואומר גדלו! כך עומד לו המשגיח ואומר בדיוק ובפרטות איך תגדלו! מסביר ומבאר מהם המחשבות שצריך לחשוב, וכמה זמן לחשוב, ומראה את הדרך בה יוכל כל אחד לזעוק לתוככי נשמתו גדלו!

הימים עוברים, בכל שיחה מתגלים עוד ועוד יסודות חדשים, כולם מעפילים מעלה מעלה, הכרת המשפט, בין אדם לחברו, ועוד ועוד שאי אפשר לתארם בכתב. ואם תרצה פנה נא אל ה"מסילות", ובוודאי תמצאנו שם בכתבו וכלשונו.

ומה עם הפחד והמורא שגדלנו בו מילדות? עונה על זה המשגיח במשנתו הסדורה, הפחד הוא תוצאה ולא מטרה, אנו צריכים לעשות ולחשוב את המוטל עלינו, ובוהו נזכה ביום הדין, אם מכח המחשבות הללו נגיע להרגשה של פחד מיום הדין, מה טוב. אבל לא זו היא המטרה.

אחרי כל ההכנות והמחשבות המרובות, וההכנה להתפילה, זוכים אנו לעמוד כבר בפתחו של יום הדין, יום ראש השנה. בהבטה מרחוק מביטים בפני המלאך האומר גדל, המלאך שעמד כבר ב-א' באלול וזעק גדל, הפנים מהורהרות מי יודע איזה מחשבות הוא הכין לעצמו לחשוב עתה, ועם כל המחשבות שנראה שלא מפסיק להרהר בהם אפילו רגע אחד, הוא מאיר פנים לזה ולזה, משיב לזה ומתעניין בשלום זה, כל העובר לפניו זוכה לצאת ממנו בהארת פנים. והנה שליח הציבור עומד כבר במקומו, העיניים עצומות, וכל כולו מרוכז במחשבות היום, מתוך רוגע ושלווה ורצינותו התמידית. עצם ראייתו ברגע הקריטי הזה כבר לבד רומם והעלה את ההרגשה מעלה מעלה.

זכינו, זכינו לעמוד במחיצת המאור הגדול, זכינו לטעום מעט מצוף אמריו, זכינו להתענג ולהנות מאורו הגדול. והנה הפלא ופלא בתוככי החדש המסוגל, חודש שכל כולו היה מוקדש לעליה והתרוממות, עלה והתרומם לו המשגיח במעלותיו הנשגבות שהשיג בחודש הזה, ועלה ברוח סערה השמימית. גדולה היא האבידה, אין לה תמורה! בוודאי הוא עומד ומשמש למעלה וממליץ טוב. "החושך יכסה ארץ", ואין לנו אלא להתפלל שיקייים בנו בקרוב סופו של הפסוק הזה "ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה". ת.נ.צ.ב.ה.

תלמוד תורה נאמר דווקא בלימוד על ידי דיבור בפה, שכל הפסוקים שכתוב בהם מצוות תלמוד תורה מדובר בהם על לימוד בפה וכמו הפסוק "ודברת בס" שמשמעותו דיבור בפה וכן כיוצא בזה. וממילא אע"פ שלמעשה יש קיום מצווה בהרהור, בכל זאת זה לא נחשב עיקר

מן הראוי היה להרחיב בחזקת היד, על המאור הגדול, אורו של עולם, המשגיח הגאון הצדיק רבי אליעזר גינזבורג זצ"ל, אשר נחטף לשיבה של מעלה בפתע פתאום ביום שבת קודש ח"י אלול תשע"ז. ורוח סערה יצאה מאת ה', ויעל בסערה השמים. אשר עצותיו והדרכותיו היו לנו לעיניים, מתחילת הוצאת העלון ועד עתה, ועל פיו ישק כל דבר.

אלא שהוא היה בבחינת "גבוה מעל גבוה", ואי אפשר לתאר את הגבוה הזה כאשר אנו עומדים מטה מטה.

הגר"צ פלמן זצ"ל היה מביא שלאחר שמרן החפץ חיים זצ"ל נסתלק לשיבה של מעלה (כ"ד אלול תרצ"ג), רצה תלמידו מרן הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל לכתוב ספר עובדות ונהגות ממורו ורבו, והתחיל לכתוב (אלא שבאמצע הפסק ולא השלים את המלאכה) ובהקדמה כתב "כשאני כותב את תולדות החפץ חיים זה לפי ערכי שאני ראיתי והבנתי בחפץ חיים, אבל בשביל לדעת את העומק האמיתי של גדלותו של החפץ חיים, מה היתה כוונתו בכל מעשיו ונהגותיו, לצורך זה צריך להיות החפץ חיים בעצמו". וההמשך מובן...

ומשום כן אין בכח הקולמוס לנסות לתאר את האדם הגדול הזה, ונביא כמה דברים מאחד מאלפי תלמידיו, והוא תיאור חי אודות ימי אלול וראש השנה במחיצת המאור הגדול. ואלו הם דבריו –

באמת עד ששמעתי את המשגיח בחודש אלול, ההרגשה ביחס לחודש אלול היתה מעט מלחיצה ולא נוחה, כאילו ומדובר בחודש של פחד ואימה, אשר כמעט אי אפשר לעשות מאומה מרוב בהלה מפני הבאות.

ומשום כן בשהתחלתי להכנס לשיחות והוועדים של המשגיח, הכניסה לוונה בחשש מה, מי יודע אלו דיבורים עתידים אנו לשמוע כאן...

אבל החששות הללו היו מנת חלקנו רק פעם אחת – בפעם הראשונה לפני השיחה הראשונה, משום שמיד כשנכנסנו לחדר וראינו את הדמות הזורחת, כבר החששות התחילו להתפוגג, וכשהתחיל לדבר ונפתחו לפנינו אוצרות חיים, הבנו שלא די שאין זה חודש של פחד, אלא ההפך הגמור מדובר בחודש שכל כולו הוא הטבת ה', חודש שמסוגל לעליה, חודש שהקב"ה פותח לנו ממרום שערי שמים ונותן לנו כוחות עליונים, כל תורה, כל מצווה ותפילה שבחודש הזה כוחם לפעול פי כמה וכמה משאר השנה. ובקיצור זהו חודש שכדאי לנצל כל רגע ממנו, משום שאין לנו ימים טובים כמותם בכל השנה.

עוד לפני ששמענו מילה אחת על ימי ראש השנה הקרבים ובאים, כבר יצאנו בהרגשה מרוממת, בהרגשה שעומדים לפנינו ארבעים ימים יקרים מזהב ומפז, לא כדאי לבזבז ימים כאלו על שטויות והבלים, על דיבורים ופטפוטים. הרי כל רגע של לימוד והתעמקות בסברא בימים הללו, שווה פי כמה וכמה משאר השנה. אפשר להתעמק בעיון בסוגיות הגמרא, ולהשיג פירות יותר טובים ומשובחים מכל השנה. סברא שבמשך השנה צריך לעמול עליה הרבה, הרי בחודש הזה במעט עמל משיגים ומבינים הכל. ומי טיפש ושומע דברי אלוקים חיים אלו – ואינו רץ בכל כוחו לנצל כל רגע ורגע מהימים שנתרו לו החודש הזה.

ובאמת לא היה פלא שאחרי שמיעת דברים אלו, כאשר הסתיים זמן אלול הזכור לטוב, יצאתי מהיכל השיבה כאשר באמתחתי מונחת חוברת חידושי תורה, חידושים נפלאים שמעולם לא היו לי חידושים כאלו.

כמובן אחרי שיחה כזו, כבר המתנו בקוצר רוח לשיחה הבאה, מתוך ציפיה לשמוע עוד דברים נעלים כאלו, שירוממונו בקהל עם.

הימים חלפו במהרה, והנה הגיע עת השיחה הבאה – העיניים רואות והאוזניים כרויות לראות ולשמוע את הקולות, המחברת פתוחה והעט מוכן לכתיבה, והשיחה מתחילה – ובכן המשגיח מתחיל מיד לגופם של דברים, שלשת יסודות האמונה "אמונה, השגחה, ותורה מן השמים", והו עיקרו של יום שלשת אלו הם שלשת הברכות "מלכויות, זכרונות ושופרות" שזוהו עיקר עבודת היום של ראש השנה. אלו יסודות עיקריים שורשיים שהם הם חיי הרוחניים של כל יהודי ויהודי מישראל. ובראש השנה עיקר עבודת היום הוא חיזוק שלשת עיקרי האמונה!

ובהרחבה רבה האריך בשלשת עקרי האמונה הללו, אמונה – הוא השרש הראשון והעיקרי שהבריאה הוא מעשה הבורא בעבר, והוא מקיימו כל הזמן, בכל עת ובכל רגע. השגחה – כל הנעשה בבריאה זה לא במקרה ולא מנהגו של עולם, אלא הכל הוא מעשה הבורא, הוא הנותן לאדם כל אשר לו, לרבים וליחיד, ומתוך הנהגת שבר לעושה טוב ורע לחוטא. תורה מן השמים – הוא ההמשך והמשלים של האמונה, שהקב"ה נתן לנו את התורה ובה הודיענו מה המעשה הטוב שבעבורו יגיע שכר, ומה המעשה הרע שבעבורו יגיע עונש.